

Augustinus, de kerkvader

door

Ds. L. Rijksen

Augustinus, de kerkvader door ds. L. Rijksen werd in negen delen gepubliceerd in *De Saambinder* op 29 oktober, 5 en 19 november, 3, 10 en 24 december 1953, 14 en 28 januari en 11 februari 1954. Dit bestand is fotografisch overgenomen van de genoemde uitgaven (Digibron) en waar nodig gecorrigeerd.

© 2024 – NordPublisher
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever: info@nordpublisher.nl.

Nu wij onze artikelen over Karl Barth hebben besloten, willen wij iets schrijven over Augustinus, de grote kerkvader van de Westerse kerk.

Inleiding

De Westerse kerk kwam pas later tot bloei dan de Oosterse. In het midden van de vierde eeuw drong het monnikendom, dat kort daarvoor in het Oosten was ontstaan, door naar het Westen onder de invloed van de bekende Athanasius. Door de theologische bezinning die in de kloosters onder de monniken werd gevonden, ontstond er ook geleidelijk aan in de Westerse kerk een vaste theologie, die voordien vaak ontbrak. In deze Westerse theologie vond men een verbinding tussen de Griekse beschouwende bespiegelingen en de Romeinse zin voor de praktijk, terwijl deze theologie werd verdiept door de nadruk op de leer van de rechtvaardiging zonder de werken der wet.

In het ontstaan van dit theologische denken in de Westerse kerk spelen Hieronymus en Ambrosius een grote rol.

Hieronymus was de man die steeds meer het kloosterleven bevorderde en zelf ook als monnik leefde. Hij heeft bovendien de Latijnse vertaling van de Bijbel tot stand gebracht, de zogenaamde Vulgata, oftewel de algemeen verbreide vertaling. Deze Vulgata is de vertaling die tot op heden in de rooms-katholieke kerk wordt gebruikt en daar absoluut gezag heeft. Ambrosius bekleedde als Romeins stadhouder een hoge functie, maar toen hij nog catechumeen was, werd hij al tot bisschop gekozen. Een catechumeen is iemand die

zich voorbereidt op de rooin de leer der waarheid. In deze periode van de kerkgeschiedenis was namelijk niet de kinderdoop, maar de volwassendoop in gebruik. Ja, menigmaal liet men zich pas dopen als men zijn einde voelde naderen.

Ambrosius gaf zijn stadhouderschap op om het bisschopsambt in Milaan te aanvaarden. Hij heeft zeer veel gedaan ter bevordering van het kerkgezang. Onverschrokken was hij ook als het erom ging te waken over de heiligheid van de dienst des Heeren. Keizer Theodosius de Grote had op een bepaalde plaats in zijn woede een bloedbad aangericht. De volgende zondag kwam de keizer met zijn gevolg naar de kerk bij Ambrosius en wilde deelnemen aan het Heilig Avondmaal. Toen hij echter opstond om aan te zitten aan de tafel des Heeren, wees Ambrosius hem terug met de woorden: "Ga weg, gij bloedhond." De keizer deinsde terug en heeft nadien openbare schuldbelijdenis en boetedoening gedaan over zijn daad.

Ook als redenaar was Ambrosius zeer beroemd. Maar veel hoger boven Ambrosius en Hieronymus verheft zich de figuur van Augustinus. Men heeft deze drie kerkvaders weleens getypeerd door te zeggen dat Ambrosius het karakter was, Hieronymus het talent, en Augustinus het genie.

In de hele kerkgeschiedenis is er niemand te noemen die door alle tijden heen zo'n grote invloed heeft gehad als Augustinus. Hoe groot was de zegen en kracht voor Luther tijdens zijn bange zielsworstelingen bij het lezen van de werken van Augustinus! Hoe vaak haalt Calvijn in zijn *Institutie* Augustinus aan en hoe groot was zijn invloed op deze grote

hervormer.

Ja, tot op de dag van vandaag werkt de invloed van Augustinus door. Daarnaast is hij de eerste figuur uit de kerkgeschiedenis van wie we veel weten over zijn persoonlijk zielenleven, vooral door zijn *Confessiones*, zijn belijdenissen, waarin hij zijn hele leven aan de Heere belijdt. Beroemd zijn de woorden waarmee hij zijn *Belijdenissen* begint: "Gij hebt ons tot U geschapen, en onrustig is ons hart totdat het rust vindt in U." Augustinus staat als het ware op de grens tussen een stervend heidendom en een opbloeiend christendom. Vanwege zijn grote invloed op de gehele ontwikkeling van de theologie, tot op de dag van vandaag, en vanwege zijn boeiende persoonlijkheid, leek het ons goed om enkele artikelen te wijden aan deze grote kerkvader, zodat wij hem enigszins kunnen leren begrijpen, zowel in zijn persoon als in zijn gedachtewereld en theologie.

Leven

Aurelius Augustinus werd in het jaar 354 (na Christus) geboren te Thagaste in Noord-Afrika. Zijn vader heette Patricius, zijn moeder Monica. De moeder is bekender dan de vader, waarschijnlijk omdat Augustinus het meest aan haar verbonden was door banden van genegenheid en liefde, en ook omdat zijn vader aanvankelijk een heiden was, terwijl zijn moeder een godvrezende vrouw was.

Kort na zijn 16e jaar ging hij naar de hoofdstad Carthago om te studeren voor redenaar (advocaat). Over deze tijd schrijft Augustinus in het tweede boek van zijn belijdenissen. Dit is

wel de donkerste tijd van zijn leven geweest. Hij schrijft dat hij in deze tijd niet alleen het 'lichtende pad der vriendschap kende' maar ook worstelde 'in de modderpoel der vleselijke begeerte'. Als student leidde Augustinus in de goddeloze stad Carthago een zeer bandeloos leven, tot grote droefheid en smart van zijn moeder. Al haar vermaningen werden door hem in de wind geslagen en Augustinus dronk de zonde met volle teugen in. Toen hij 18 jaar was, had hij al een zoon bij een meisje, met wie hij 14 jaar in een vaste relatie heeft geleefd. We lezen van dit meisje dat zij "in de eenvoud van haar hart Augustinus trouw is gebleven tot hij haar verstootte".

Op 19-jarige leeftijd brengt het lezen van een geschrift van de heidense wijsgeer Cicero hem enigszins tot bezinning. Hij laat nu het lichtzinnig genot enigszins varen en gaat zoeken naar wat eigenlijk waarheid is. Hij leest ook wel eens in de Bijbel, maar deze kan hem niet bevredigen. Hij schrijft daar zelf over: "Want mijn opgeblazenheid wilde niets weten van de ingetogenheid van de Bijbel en mijn scherpzinnigheid drong niet door tot haar innerlijk. En toch was zij zo, dat zij met de kleinen meegroeide, maar ik vond het beneden mijn waardigheid een van de kleinen te zijn, en gezwollen van trots vond ik mijzelf groot."

Hij zoekt thans rust in het manicheïsme, een Perzische vorm van gnostiek, waarin heidense en christelijke gedachten door elkaar waren gemengd. Eenvoudig uitgedrukt kwam dit manicheïsme, waarvan de Pers Mani de stichter was, hierop neer: tegenover de goede God met zijn twaalf aeonen staat satan met zijn demonen als vijand. Aangelokt door de

schoonheid van het rijk des lichts, doet Satan daarop een aanval. Satan schiep Adam en Eva om hem bij te staan het rijk des lichts te bestrijden. Maar naast het duivelse element dat Satan in Adam en Eva had gebracht, heeft God ervoor gezorgd dat er in hen ook nog iets is van het rijk des lichts, namelijk een lichtziel.

Zo is het in ieder mens. De mens moet nu door ascese, zelfkastijding en onderdrukking van alle zinnelijke lusten zijn lichtziel de overwinning en heerschappij laten behalen op zijn boze ziel, dat is het duivelse element in hem, om zo zichzelf langzamerhand te verlossen. Dit louteringswerk wordt ondersteund door Christus, de in de zon wonende ideaal-mens. Christus is zelf vanuit de zon neergedaald op de aarde om door Zijn prediking de lichtzielen te bevrijden. Wanneer men in zijn leven de staat van volmaaktheid heeft bereikt, gaat de ziel bij het sterven aanstonds naar het rijk des lichts. Maar wanneer de ziel nog niet geheel volmaakt is, gaat zij bij het sterven over in andere lichamen van dieren, planten of mensen, om alzo nader gezuiverd te worden van de duisternis, het kwaad. Negen jaar lang heeft Augustinus in de strikken van dit manicheïsme gevangen gezeten. Zelf schrijft hij er later over: "Zo kwam ik terecht bij mensen vol hoogmoedige waanzin, vleselijk gezind, praatziek, in wier mond strikken des duivels waren en vogellijm, bereid met bijvoeging van Uw Naam en van de Heere Jezus en van onze Trooster, de Heilige Geest. Deze namen weken niet van hun mond, maar ze waren niet meer dan een klank en een geluid van de tong; hun hart was echter zonder enige waarheid."

Monica is diepbedroefd als ze haar zoon op deze duivelse dwaalwegen ziet. Haar gebed lijkt tevergeefs. In haar smart wendt zij zich tot een bisschop, die zelf ook manicheeër is geweest. Zij verzoekt hem eens met haar zoon te gaan praten, daar hij op al de waarschuwingen en smeekbeden van zijn moeder geen acht sloeg. Die bisschop weigert echter om de reden dat een manicheeër nooit te overtuigen is als God er niet aan te pas komt. Maar dan spreekt hij tot haar de zo bekend geworden woorden: "Zo waar als ge leeft, het is onmogelijk dat een kind van zulke tranen verloren kan gaan."

Na beëindiging van zijn studie wordt Augustinus leraar in de welsprekendheid te Carthago. Inmiddels vat hij echter het plan op om naar Rome te gaan. Zijn moeder tracht met alles wat in haar is, haar zoon te weerhouden. Maar heimelijk verlaat hij zijn moeder en vaart in de nacht weg naar Italië, waarmee hij het verdriet van zijn moeder nog verzwaart.

Rome stelt hem echter diep teleur. Bovendien wordt hij er ernstig ziek, ja, eenmaal lag hij schier in de poorten des doods. Hij herstelt echter, maar dit brengt geen inkeer, maar eerder verharding. Augustinus schrijft hierover: "Gij echter, die alomtegenwoordig zijt, verhoordet haar (zijn moeder) waar zij was; en waar ik was, erbarmdet Gij U mijner, zodat ik de gezondheid van mijn lichaam weer kreeg, hoewel ik nog steeds ziek was in mijn goddeloos hart."

Intussen kan Augustinus in het manicheïsme geen vrede meer vinden. Hij wordt nu aanhanger van de leer van de zogenaamde Academici, die zeggen dat men aan alles moet twijfelen omdat men de waarheid niet kan kennen. Hij verlaat

na korte tijd Rome om een betrekking te aanvaarden in Milaan. En hier is hij op de plaats gekomen waar de Heere door de onwederstandelijke bearbeiding van Zijn Geest zal zeggen: "Tot hiertoe en niet verder." Het briesend paard moet uiteindelijk sneuvelen, hoe snel het ook draaft in het oorlogsveld. Voorlopig is hier echter nog niets van te zien. Twijfel, eerzucht en genot vullen nog steeds zijn leven. Maar het uur van Gods welbehagen zal aanbreken, waarop Augustinus neergeveld zal worden midden in zijn goddeloosheid, zoals Saulus op de weg naar Damascus.

Het uur van Gods welbehagen

De vorige keer beschreven we dat Augustinus Rome verliet om zich als leraar der welsprekendheid in Milaan te vestigen. Terwijl het leek alsof hij zijn eigen weg ging, op zoek naar nieuwe eer en roem in Milaan, en hopend om daar ooit stadhouder te worden, was de Heere bezig hem op de plaats te brengen waar Hij hem hebben wilde, zodat het briesende paard uiteindelijk zou sneuvelen door de verheerlijking van Gods onwederstandelijke genade.

Augustinus schrijft daar zelf over: "Gij, mijn hoop in het land der levenden, zond om mij van het ene land naar het andere te drijven tot zaligheid van mijn ziel, te Carthago prikkelend om mij weg te drijven en stelde mij voor lokazen in Rome om mij te trekken, en dit door mensen die het dode leven in de zonde liefhadden, hier spoorloze dingen doende en daar begeerlijke zaken belovend voor het ijdele gemoed; terwijl Gij, om mijn wegen te verbeteren en te hervormen, heimelijk hun

en mijn dwaasheid tot nut gebruikte."

In Milaan was immers Ambrosius bisschop, en deze godzellige kerkvader zou door de Heere gebruikt worden als middel in Gods hand voor Augustinus. Wanneer het uur des welbehagens is aangebroken voor Gods uitverkorenen, brengt Hij altijd het Woord tot hen, of hen tot het Woord, soms door schijnbaar toevallige omstandigheden. De Heere werkt immers altijd door Woord en Geest. Zo moest Augustinus in Milaan komen om daar Ambrosius te horen preken. Ambrosius was beroemd om zijn welsprekendheid en zo werd Augustinus, door nieuwsgierigheid gedreven, ertoe gebracht om Ambrosius te gaan beluisteren. Augustinus raakte diep onder de indruk van deze prediker, evenals van het kerkgezag. Aanvankelijk bewonderde hij alleen de grote redenaarstalenten van Ambrosius, maar steeds meer begon de inhoud van zijn preken hem tot nadenken te dwingen. Langzaam maar zeker ging hij nu ook Gods Woord onderzoeken en dat overdenken. Hij schrijft erover: "Laat mij alleen de waarheid zoeken. Het leven is vol ellende, en wanneer de dood komt, weten wij niet hoe. Hij komt onverwachts, en hoe zal mijn heengaan zijn? Waarom bedenken wij ons dan nog om onze wereldse verwachtingen op te geven en ons geheel te wijden aan het zoeken van God en het eeuwige leven?"

Maar nog laat de satan zijn prooi niet los. Door een vriend wordt Augustinus opmerkzaam gemaakt op de geschriften van Plotinus, de uitdenker van het zogenaamde Neoplatonisme. Deze leer was in feite de heidense wijsbegeerte van Plato, omhuld met een enigszins christelijk gewaad. De

grondstellingen ervan waren: het ontbreken van een duidelijke grens tussen Schepper en schepsel, de pre-stoffelijke val, de allesbeheersende tegenstelling tussen stof en geest, en de eeuwigheid van de schepping. Door de wereld af te sterven en tot zichzelf in te keren, zou de ziel omstraald worden door hemels licht, steeds meer gereinigd van alle verdorvenheid, om uiteindelijk samen te smelten met God.

De mens was volgens deze leer nog op te knappen, en van een absolute doodsstaat en onmacht tot enig goed was geen sprake. Lange tijd werd Augustinus betoverd door dit Neoplatonisme, maar door het onderzoek van Gods Woord kwam hij steeds meer tot het besef dat onze verdorven natuur niet te verbeteren is, zoals het Neoplatonisme leerde, maar dat een volledige vernieuwing van de mens als daad Gods moet plaatsvinden. Hij werd jaloers op het geluk van Gods volk, waarvan hij schrijft: "De ongeleerden nemen de hemel in, en wij, met onze geleerdheid, zien hoe wij ons wenselen in ons bloed." Een hevige onrust maakte zich van hem meester, maar hij kon de zonden niet loslaten waarin hij zo openlijk leefde. Enerzijds wenste hij bevrijd te worden van zijn vleselijke begeerten, maar anderzijds klemde hij zich er toch weer aan vast. Steeds weer zei hij: "Laat me nog een weinig." Een hevige worsteling speelde zich in hem af; zijn geweten klaagde hem steeds heftiger aan, maar hij kon niet breken met zijn hartstochten. Telkens weer stelde hij uit.

Uiteindelijk roept hij in diepe nood uit: "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van het lichaam van deze dood, dan alleen Uw genade?" Nadat een vriend hem verteld had over de

bekering van iemand die, net als hij, eertijds midden in de wereld leefde, liep hij in diepe ontroering en vreselijke zielenstrijd de tuin in. Hij stond op de rand van wanhoop en schreef later: "De nieuwe wil, die in mij begon te groeien waardoor ik U wilde liefhebben, o mijn God, de enige ware vergenoeging, was nog niet machtig genoeg om mijn vorige wil te overwinnen, bevestigd door lange verstandhouding." O, hij worstelde daar in die tuin, zeggend: "Heere, laat het mij geschieden."

Daar hoorde hij een kind op zingende toon roepen: "Tolle lege, tolle lege," dat betekent: "Neem en lees, neem en lees." Hierin zag hij een boodschap uit de hemel, en hij liep naar binnen, waar hij Gods Woord nam, het opensloeg en las: "Niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden, niet in twist en nijdigheid; maar bekleed u met de Heere Jezus Christus en verzorg het vlees niet tot begeerlijkheden." (Rom. 13:13-14).

Hiermee was de strijd gestreden, de slag viel, en een wonderbare vrede daalde neer in het hart van Augustinus. Wat een vreugde voor zijn moeder Monica, na al haar worstelingen, die zij gestreden had. Ja, waarlijk: "Een zoon van zoveel gebeden kan niet verloren gaan."

Augustinus gaf nu zijn betrekking op en trok zich met zijn moeder en vrienden terug op een landgoed buiten Milaan. Op 32-jarige leeftijd werd Augustinus, samen met zijn zoon Adeodatus, door Ambrosius gedoopt. Het plan werd opgevat om terug te keren naar Augustinus' geboorteplaats Thagaste in Noord-Afrika. Maar nog in Italië werd zijn moeder Monica

ernstig ziek en stierf zij ook. Wat een voorrecht dat zij, voor haar heengaan, nog de bekering van haar zoon heeft mogen vernemen.

Kerkvader

De vorige keer beschreven wij dat het uur van Gods welbehagen voor Augustinus was aangebroken en hij, door de onweerstaanbare werking van Gods Geest, net als Paulus, werd neergeveld midden in zijn goddeloosheid. Na zijn doop verliet Augustinus Italië om zich in zijn geboorteland Noord-Afrika te vestigen. Tijdens deze reis stierf zijn geliefde moeder Monica. Aangekomen in Thagaste, zijn geboortestad, ging Augustinus met zijn vrienden op een klein landgoed wonen, waar hij zijn tijd besteedde aan vasten, bidden en schrijven.

Augustinus had het plan opgevat om zijn verdere leven in afzondering door te brengen, maar Gods plan voor hem was anders. De Heere had een grote taak voor hem voorbereid. In 391, vier jaar na zijn bekering, werd hij door de gemeente van Hippo Regius, nabij Carthago, tot presbyter, dat wil zeggen ouderling, verkozen. Hij volgde deze roeping en werd in 395, op 41-jarige leeftijd, bisschop van dezelfde gemeente. Tot aan zijn dood bleef hij in Hippo, waar hij uitgroeide tot de algemeen erkende leider van de Westerse kerk.

Augustinus heeft vele preken en geschriften nagelaten. Eén van zijn bekendste werken is zijn *Confessiones* (Belijdenissen), waarin hij zijn leven tot aan zijn bekering beschrijft. Dit werk is in wezen een gebed, waarin hij zijn zonden belijdt

voor God. Met grote pijn doorleeft hij de donkere jaren van zijn leven en zijn hevige strijd tegen zijn boezemzonden, vol van innerlijk berouw over zijn ongerechtigheden.

Dit boek kwam ook in handen van een zekere Pelagius, een Britse monnik, die zich hevig ergerde aan de inhoud. Pelagius las hierin dat de mens van nature geestelijk dood is, gevangen in een zondegraf dat hij zelf heeft gegraven door de diepe val in Adam. Hij las dat de mens vijandig doodligt in zijn zonden en misdaden, en onbekwaam is tot enig goed. Hoewel de mens een wil heeft, is die wil volledig gevangen in de zonde en kiest hij altijd voor het kwaad, tenzij God ingrijpt met Zijn onweerstaanbare genade. Pelagius stuitte vooral op de bekende uitspraak van Augustinus: "Heer, geef wat Gij beveelt, en beveel dan wat Gij wilt." Pelagius verwierp het idee dat de mens geheel onmachtig was, en kwam in verzet tegen deze gedachte.

Pelagius leerde dat de mens in dezelfde onschuldige staat geboren wordt als Adam vóór de zondeval. Volgens hem wordt de mens geboren als een onbeschreven blad, noch goed noch slecht. De erfzonde en erfsmet bestaan volgens hem niet, en deugd of zonde ontstaan alleen door oefening of navolging. Hij ontkende dat de mens door de zonde volledig verdorven is, en beweerde dat zonden slechts afzonderlijke daden zijn die de menselijke natuur niet aantasten. Adam zou van nature sterfelijk zijn geweest, en de dood is volgens Pelagius een natuurlijk feit, niet het gevolg van de zonde. Volgens hem was het zelfs mogelijk om zondeloos te leven als men zich van de daad van zonde wist te onthouden.

De zaligheid werd volgens Pelagius verdiend door het beoefenen van de deugd, die men uit vrije wil kon kiezen. Genade was volgens hem niets meer dan de vrije wil die God de mens had gegeven, evenals de leringen van de Bijbel en het voorbeeld van Christus om na te volgen in de deugzaamheid. Van een innerlijke, wederbarende genade was bij Pelagius geen sprake. Zijn opvattingen leken meer op die van het oppervlakkige modernisme uit de vorige eeuw dan op het christendom. Mensen die een dergelijke leer aanhingen, leken niet het minste begrip te hebben van het Bijbelse begrip 'zonde'. Toch was deze leer van Pelagius wijdverspreid in die tijd. Tegenover de heidense leer van het fatum, het noodlot, legden velen eenzijdig de nadruk op de menselijke verantwoordelijkheid en vrijheid. De opvattingen over de verdienstelijkheid van goede werken, vooral door het opkomende monnikendom, waren gebaseerd op de leer van de vrije wil. Augustinus wekte veel opschudding en ergernis door als eerste kerkvader alle nadruk te leggen op Gods soevereiniteit en de werkelijkheid van de uitverkiezing in de verheerlijking van Zijn onweerstaanbare genade.

Soevereiniteit

In ons vorig artikel beschreven wij, dat er van de zijde van Pelagius grote vijandschap kwam tegen de leer van Augustinus, die Gods soevereine verkiezing en de noodzakelijkheid van onwederstandelijke genade handhaafde, waar de mens doodligt in de zonden en de misdaden, onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. Pelagius stelde, dat de mens

een vrije wil heeft, dat er geen erfzonde bestaat en dat de mens door betrachting van de deugd zelf de zaligheid verdient. Het Pelagianisme werd in die tijd in een groot deel van de kerk in meerdere of mindere mate aangehangen. Omdat men in de leer van de predestinatie een overeenkomst meende te zien met de leer van het fatum, het noodlot, zoals de heidenen dit dachten, wilde men van geen predestinatie weten. Men meende, dat door de leer van de soevereine verkiezing de verantwoordelijkheid van de mens in het gedrang kwam, en daarom zette men de verkiezing opzij, om daarvoor in de plaats te stellen, dat de mens door zijn vrije wil de genade kon aannemen of verwerpen.

Ook kwam in deze tijd het monnikendom op, en dit monnikendom was geheel gefundeerd op de verdienste van de goede werken. Immers, zo redeneerde men, als onze goede werken niet verdienstelijk zijn om de zaligheid te verkrijgen, heeft het monnikenwezen geen betekenis meer. De leer van vrije genade, die de Heere eenzijdig verheerlijkt, zonder dat ook maar iets van de mens in aanmerking komt, was hier dus een doorn in het oog. De Oosterse Synode verklaarde dan ook, dat Pelagius' leer orthodox was, en de bisschop van Rome verdedigde Pelagius met alles wat in hem was. Wel een bewijs, hoe diep de kerk was weggezonden, dat men zulk een goddeloze leer, die lijnrecht tegen Gods Woord indruist, ja die zelfs niet meer christelijk te noemen is, zoals we in ons vorig artikel beschreven, voor rechtzinnig hield.

Augustinus komt echter met felheid tegen deze ketterse leer op en geheel de Afrikaanse kerk stond aan zijn zij.

Onvermurwbaar was hij, waar het Gods eer en de waarheid der Schriften betrof. Het gevolg was dan ook, dat Augustinus in Gods kracht deze strijd om de waarheid mocht winnen. In de Oosterse kerk werd Pelagius door de keizer van Constantinopel veroordeeld, en op de synode van Carthago in 418 werd over Pelagius en zijn aanhangers het anathema, het 'weest vervloekt', uitgesproken. In zijn strijd met Pelagius is Augustinus de eerste geweest in de kerkgeschiedenis, die de leer van de erfzonde en die van de totale doodstaat van de mens heeft uitgewerkt. Hij stelde onder meer, dat de mens ook na zijn val nog wel een wil heeft, maar dat die wil niet vrij meer is om te kiezen tussen goed en kwaad, God of satan, geloof of ongeloof.

Dit leerde immers het Pelagianisme. Augustinus stelde hier tegenover, dat door onze diepe val in Adam, waardoor de mens zich stortte in de drievoudige dood, de wil van de mens gans verdorven is, ja geheel ligt ingekapseld in de zonde, zodat die wil altijd het kwade kiest en nooit het goede. De mens is nog wel een willend wezen, maar dat vijandig is tegen Gods wil. De mens van nature wil nooit wat God wil. De wil van de mens staat vijandig tegenover God en zijn eigen zaligheid. Daarom is onwederstandelijke genade nodig om die wil te buigen en te vernieuwen, daar de mens uit vrije wil nooit de zaligheid zal verkiezen. Augustinus leerde dus, dat de Heere Zich in eenzijdig ontfermen verheerlijkt, zonder dat iets van de mens, ook niet zijn wil, in aanmerking komt. Ook was Augustinus de eerste in de kerkgeschiedenis, die in verband met het voorafgaande ook de leer van de verkiezing heeft

uitgewerkt. Immers zij, die de absolute doodstaat van de mens handhaven, houden ook vast aan Gods soevereine verkiezing; en andersom, degenen, die de doodstaat en onmacht van de mens loochenen, loochenen vanzelfsprekend ook de predestinatie. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Toch hield Augustinus tegelijkertijd de eigen schuld en de volle verantwoordelijkheid van de mens vast. Hij handhaaft de zware verantwoordelijkheid van de mens, in het bijzonder van hen, die leven onder de verkondiging van Gods genade in Christus, en stelt vast, dat de mens om eigen schuld verloren gaat. Hij handhaaft dus beide polen op een wijze, die ons tot diepe bewondering strekt en die ook grote invloed op Calvijn heeft gehad. Bij Augustinus krijgt tegenover het ontzagwekkende van de erfzonde en de doodstaat van de mens het wonder van soevereine genade een plaats, die het eigenlijk nergens in de oude kerk heeft gekregen. Maar al was Pelagius veroordeeld, het Pelagianisme was niet uitgestorven. Men vond de leer van Augustinus veel te scherp en te hard, en men meende, dat daardoor de verantwoordelijkheid van de mens werd weggenomen.

Semi-Pelagianisme

In ons vorig artikel zagen wij, hoe de felle strijd van Augustinus tegen Pelagius bekroond werd, doordat het Pelagianisme veroordeeld werd en Pelagius met zijn aanhangers uit de kerk werd gebannen. Maar daarmee was deze ketterij niet uitgestorven. Men vond Augustinus' leer veel te scherp

en te hard. Kon de mens dan helemaal niets tot zijn zaligheid meer toedoen? Het monnikendom kon het niet verdragen, dat de genade alles is en niets meer van de mens in aanmerking komt. Nee, hiertegen komt immers de hoogmoedige, trotse, werkheilige natuur van de mens in opstand. Onze hoogmoed wil altijd zelf nog wat toebrengen. De leer van het Sola Gratia, uit genade alleen, strijdt ten enenmale met de hoogmoed van de mens. Dan moet alles van de mens eraan. Het 'laat u zaligen' is een paradox, waar alles in de mens tegen opkomt, ook nog na ontvangen genade. Wij zouden alles ervoor willen geven, rammen en olieboeken, ja zelfs de vrucht des buiks tot verzoening der zonde, liever dan als een verloren zondaar te bukken onder Gods recht met de smeking: "Genade, o God, genade, hoor hoe een boeteling pleit". Ook meende men, dat door Augustinus' leer van de verkiezing en de noodzakelijkheid van de verheerlijking der eenzijdige genade, de verantwoordelijkheid van de mens werd weggenomen. Dit is een beschuldiging, die ook in onze dagen nog wel wordt vernomen, maar die blijk geeft van een grote blindheid in de waarheid.

Na veel strijd over deze punten meende een aantal monniken uit een klooster in Zuid-Frankrijk de oplossing te hebben gevonden. Ze zochten de tussenweg tussen Augustinus en Pelagius. De mens is door zijn diepe val in Adam, volgens hen, niet gans onmachtig geworden, niet onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad, niet dood in de zonden en de misdaden, zoals Augustinus leerde. Maar het is naar hun mening ook niet zo, dat de val van Adam niet de minste

invloed op de mens gehad heeft, dat er geen erfzonde bestaat en dat de mens dus geheel 'gezond' is, zoals Pelagius stelde. Nee, volgens hen is de mens niet dood, noch gezond, maar ziek, dus tussen Pelagius en Augustinus in. Een zieke heeft niet alle krachten zoals een gezonde, maar heeft toch nog wel enige krachten. Hij is niet zonder krachten, zoals een dode. Het is naar hun leer dan ook niet zo, dat de wil van de mens gans verdorven is, zodat de wil des mensen altijd het kwade kiest en nooit het goede, maar de vrije wil, die Adam had in de staat der rechtvaardigheid, is door de val alleen maar verzwakt, maar niet geheel verdorven, ligt niet geheel ingekapseld in de zonde, zoals Augustinus op grond van Gods Woord leert. Om nu de zaligheid te verkrijgen, moet die verzwakte vrije wil door de genade worden ondersteund. De mens zou zich door zijn vrije wil moeten openstellen voor de genade, die hem wordt aangeboden. De zaligheid zou dus worden verkregen door de samenwerking tussen God en mens. Het is volgens hen niet alleen de mens, die het doet, zoals bij Pelagius, maar ook niet alleen Gods eenzijdige genade, zoals Augustinus op grond van Gods Woord leerde. Deze monniken dachten dus een middenweg uit tussen Augustinus en Pelagius en werden daarom Semi-pelagianen genoemd (semi betekent half). De Semi-pelagianen wilden dus het geheim oplossen van uitverkiezing, aanbidding der genade en verantwoordelijkheid van de mens.

Alle eeuwen door heeft men immers van verschillende richtingen geprobeerd te begrijpen, hoe het toch mogelijk was dat God de zaligheid welmenend doet aanbieden aan iedere

hoorder van het Evangelie, terwijl Hij nochtans van velen, wie Hij de genade aanbiedt, besloten heeft in de predestinatie, dat zij de zaligheid nooit verkrijgen zullen. Alle tijden door heeft men geprobeerd de spanning tussen verkiezing en aanbieding der genade te overbruggen, en datgene, wat een tegenstelling lijkt, te doen kloppen. Maar een ieder, die probeert dit geheim van de verhouding tussen verkiezing en aanbieding der zaligheid te begrijpen en op te lossen, gaat fout. Men komt dan noodzakelijkerwijs óf tot een loochening van de verkiezing en de doodstaat van de mens, zoals bij de Semi-pelagianen het geval was, óf men komt tot de loochening van de aanbieding der genade. De verborgenheid, die ons hier gegeven wordt, is nooit te begrijpen en op scholastieke wijze te beredeneren, maar alleen te bewonderen en te aanbidden. Gods Woord, maar ook onze belijdenisgeschriften laten beide polen, Gods soevereiniteit in de predestinatie en de verantwoordelijkheid van de mens ten opzichte van de aanbieding des Evangelies, naast elkaar staan, zonder dat een poging wordt ondernomen om beide te doen rijmen en tot elkaar te brengen. Men leze maar de artikelen 8, 9 en 10 van het 3e en 4e hoofdstuk van de Dordtse Leerregels. Wijlen ds. G.H. Kersten schrijft zo duidelijk in zijn *Korte lessen*, blz. 113: "Hoe kan de Heere dan welgemeend de zaligheid aanbieden, zelfs aan verworpenen, van wie Hij in Zijn eeuwige raad bepaalde, dat zij de zaligheid niet verkrijgen zullen? Dat kan, omdat Gods eer boven onze zaligheid staat. De Heere zoekt Zijn eer, ook door de prediking van het Woord. Hij zal verheerlijkt worden in degenen, die verloren

gaan, zowel als in degenen, die behouden worden. Zo zegt Paulus in beiden een goede reuk Christi te zijn. Dezen wel een reuk des doods ten dode, maar genen een reuk des levens ten leven (2 Kor. 2:15-16). Welnu, de Heere beoogt de verheerlijking Zijner deugden in de aanbidding aan allen, tot wie Hij Zijn Woord zendt en die Hij nodigt en roept. Zijn aanbidding is waarachtig en zij zal voeren tot de verheerlijking Zijner gerechtigheid, zowel als van Zijn barmhartigheid. Want niemand zal God de schuld kunnen geven als hij onder het Woord verloren gaat; dat is alleen de vrucht van de hardheid en verharding zijns harten." Tot zover ds. Kersten.

Het semi-Pelagianisme loochent dus de predestinatie en de doodstaat van de mens. De zaligheid is bij hen de vrucht van de samenwerking tussen God en mens. Hiermee wilden zij de spanning tussen de uitverkiezing en de verantwoordelijkheid van de mens oplossen. Maar hun verklaring komt neer op een loochening van het wonder van vrije genade en een beroving van Gods eer, ja een ontkroning van Christus. De zaligheid wordt hier aan menselijke voorwaarden verbonden en bij de mens ligt de beslissing.

Op de Synode van Orange in 529 werd na een langdurige strijd, die ook na Augustinus' dood was blijven voortwoeden, het semi-Pelagianisme veroordeeld. Vastgesteld werd, dat het enkel en alleen genade was als de mens zalig werd. Maar helaas werd tegelijk verklaard door deze synode, dat de vrije wil van de mens door de val niet gans verdorven, maar slechts verzwakt was. En over de uitverkiezing zweeg men geheel. In naam werd dus het semi-Pelagianisme

veroordeeld, maar in feite kwam het hierop neer, dat deze synode Augustinus veroordeelde en men het semi-Pelagianisme de hand reikte. Vanaf die tijd werd in de kerk Augustinus meer en meer terzijde geschoven en verkreeg het semi-Pelagianisme een wettige plaats. De Roomse kerk is dan ook tot op deze dag toe semi-Pelagiaans in haar leer. Al roemt men Augustinus en al vereert men hem zelfs als een heilige, men heeft zijn leer verloochend. Pas in de kerk der Reformatie kwam de diepte van Augustinus' genadeleer weer naar voren en verkreeg zij de plaats die haar toekomt.

Donatisten

In zijn strijd met de Donatisten heeft Augustinus de leer over de kerk nader ontwikkeld. In zijn beschouwing over het kerkbegrip gaat hij fel in tegen het sektewezen. Om Augustinus in zijn opvatting over de kerk te kunnen begrijpen, hebben wij na te gaan welke leringen de Donatisten huldigden.

Oorspronkelijk was er maar één kerk, de katholieke kerk, waartoe ook Augustinus behoorde. Katholiek betekent algemeen. Als er in de Twaalf Artikelen staat: "Ik geloof één heilige, algemene, christelijke kerk", zouden wij ook kunnen lezen: "Ik geloof één heilige, katholieke, christelijke kerk", waar dit precies hetzelfde is. Daarom noemt Rome zich de katholieke kerk, omdat zij zich als de ware, algemene kerk beschouwt. Deze naam komt het antichristelijker Rome echter niet toe, en wij hebben dan ook niet te spreken van katholieke, maar van Roomse kerk, wanneer wij Rome bedoelen. Maar oorspronkelijk was er dus maar één kerk. Echter

ongeveer een eeuw vóór Augustinus, in het begin van de vierde eeuw, was in Noord-Afrika, waar Augustinus woonde, een tegenkerk, een nieuwe kerk ontstaan, namelijk die der Donatisten. De oorzaak van haar ontstaan was de volgende. In het begin van de vierde eeuw hadden er hevige vervolgingen gewoed, waarbij onder meer van de christenen geëist werd, dat ieder zijn Bijbel zou inleveren bij de overheid, opdat men zo het christelijk geloof zou uitroeien. Velen hebben toen onder de druk van de vervolger, waar hun leven immers op het spel stond, hun Bijbel uitgeleverd. De meeste bisschoppen gingen echter van het standpunt uit, dat deze mensen na het doen van schuldbelijdenis weer in de schoot der kerk konden worden opgenomen.

Maar daartegenover was een andere stroming, die het verschrikkelijk vond, dat sommigen hun Bijbel ingeleverd hadden, en die de mening was toegedaan, dat deze traditores (verraders) niet meer in de kerk mochten worden opgenomen.

Een heftige strijd hierover ontstond. Aan het hoofd van de rigoristische, strenge partij, die de mensen, die hun Bijbel ingeleverd hadden, nooit meer in de kerk wilde opnemen, stond de zeer heftige bisschop Donatus, naar wie zijn volgelingen Donatisten werden genoemd. Het gevolg van deze hevige strijd was, dat tenslotte de Donatisten zich van de katholieke kerk afscheidden en een aparte kerk stichtten.

De Donatisten vervielen meer en meer in het sektewezen. Zij beschouwden zichzelf als de Petruskerk en de katholieke kerk was de Judaskerk. De geldigheid van het sacrament hing

bij de Donatisten af van de persoon, die dat sacrament be-
diende. Omdat volgens hen de katholieke bisschoppen niet
leefden zoals zij moesten leven, werden dan ook de sacra-
menten van de katholieke kerk door hen niet aanvaard. Wie
van katholiek Donatist werd, moest over gedoopt worden.

Augustinus is deze Donatistenkerk gaan bestrijden en hij
wist dan ook de macht dezer kerk te breken. Augustinus
heeft eerst voortdurend geprobeerd de tegenstellingen tus-
sen de beide kerken te verzoenen. Vele besprekingen heeft
hij zodoende met de Donatisten gevoerd. Maar bij al die be-
sprekingen waren de Donatisten onhandelbaar, er was met
hen niet te praten. De Donatisten legden er de nadruk op, dat
de bisschoppen volstrekt heilig moesten zijn, en dit waren de
katholieke bisschoppen volgens hen niet en hun bisschop-
pen wel. De bisschoppen en priesters der katholieke kerk
waren volgens hen afgodendienaars, duivelskinderen, maar
de Donatistenkerk was de bruid van Christus, de kerk zonder
vlek of rimpel.

Hier hebben wij immers het motief, dat steeds weer in de
kerkgeschiedenis naar voren komt, namelijk de strijd tussen
de 'heilige' sekte en de 'onheilige' kerk. Dit is immers het prin-
cipiële onderscheid tussen sekte en kerk. De sekte legt op
eenzijdige, wettische manier alle nadruk op de heiligheid des
levens van haar leden, in haar strijd tegen wereldgelijkvor-
migheid, terwijl de kerk meer de nadruk legt op de waarheid.
De sekte benadrukt dus het zedelijke, de kerk het religieuze.
De sekte gaat uit van de onderwerpelijke ervaring, van het
subjectieve dus, terwijl de kerk allereerst uitgaat van de

objectieve, voorwerpelijke waarheid, die ons in Gods Woord gegeven is en die onderwerpeijk toegepast moet worden.

De sekte gaat ook in haar bestuur van de kerk helemaal uit van het subjectivisme, d.w.z. de beslissing in deze of die zaak wordt zó genomen, omdat die of die ervaren heeft, dat het zó moest gedaan worden. De kerk daarentegen wordt bestuurd naar de objectieve normen van het kerk recht, die in overeenstemming zijn met Gods Woord, en zij regeert niet naar de subjectieve ervaringen van deze of gene, waarbij immers alle vaste grondslagen op losse gronden komen te staan. De sekte ontstaat altijd door hoogmoed. Men acht zichzelf veel beter en vromer dan de massa van de kerkleden en scheidt zich daarom af, omdat men met die soms zo weggezonden en veroppervlakkigde kerk geen gemeenschap meer kan hebben.

De Strijd tegen sektarisme

In ons vorig artikel beschreven wij hoe Augustinus in strijd kwam met de Donatisten, een sekte, die naast de kerk stond. Het bestaan der kerk is immers door alle eeuwen heen begeleid door de sekte. Het is bijna altijd zó geweest, dat aanvankelijk de stichters der sekten de bedoeling hadden de kerk te hervormen en van dwalingen te zuiveren. Op den duur liep het echter altijd hier op uit, dat zulk een stroming, die de kerk wilde verbeteren, zich naast de kerk plaatste en als sekte voort bestond, ja menigmaal felle vijandschap betoonde jegens de kerk.

In het vorig artikel bespraken wij in verband met de

Donatisten reeds enkele principiële onderscheidingen tussen kerk en sekte. Omdat het sektewezen ook aan onze tijd in allerlei vormen niet vreemd is, willen wij hier nog enkele kenmerken van de sekte bespreken.

De sekte kenmerkt zich door het godsdienstig individualisme. Dat wil zeggen, men heeft hier de begeerte om zich van de kerk af te scheiden en samen te komen in een kleine kring van gelijkgevoelenden, waarin de enkeling ook meetelt en zijn mening kan doen zegevieren. In de kerk is het afzonderlijke lid meer een onderdeel van het geheel, maar in zulk een sekte, een kring van gelijkgevoelenden, kan het enkele lid ten volle zijn persoonlijkheid doen gelden. De wortel is hier dus eigenlijk hoogmoed. Het is in diepe zin dan ook feitelijk hoogmoed, waardoor men dan gedreven wordt zich van de kerk af te scheiden.

Een sekte kenmerkt zich altijd door een grote eenzijdigheid. Men verliest het geheel van de leer der Schrift gemakkelijk uit het oog. Eén bepaald punt wordt uit het geheel der waarheid losgemaakt, en dat ene punt wordt zoveel mogelijk benadrukt en als het voornaamste der leer gezien.

Ook een kenmerk van de sekte is het subjectivisme. Men gaat in alles uit van de persoonlijke zielsgesteldheid jegens God, terwijl de objectieve grondslag der waarheid, die in de Schrift verklaard ligt, menigmaal geminacht wordt. Men zegt niet: "Hoe leert Gods Woord het?" maar: "Hoe heb ik het ervaren?" En dat wordt dan de maatstaf, waarnaar alles beoordeeld wordt. Alle vaste lijnen worden hier dus gemist. Van de Heere Jezus lezen wij echter, dat Hij, hoewel Hij Zelf

waarachtig God was, toch altijd eerst naar de Schrift verwees. Als Hij Zijn vijanden moest bestrijden, lezen wij van Hem, dat Hij altijd getuigde: "Er staat geschreven." En ook hierin heeft Hij ons een voorbeeld nagelaten.

Het vierde kenmerk van de sekte is afkerigheid van de kerk, die volgens de sekte veel te veel veroppervlakt is en verwereldlijkt en in uitwendigheden haar kracht zoekt. Hier is dus weer hoogmoed de drijfveer. Op Farizeïstische wijze acht men zichzelf beter dan die 'oppervlakkige' kerk.

De sekte kenmerkt zich door de mening, dat zij het 'alleenbezit' der waarheid heeft. Voor bewijzen, ontleend aan Schrift, belijdenis of geschriften der vaderen zwicht zij niet, want bij eigen inwendig licht is hun geopenbaard, dat hun leer alleen de ware is.

Als laatste kenmerk van de sekte kunnen wij nog noemen, dat men over het algemeen de theologische wetenschap verwerpt.

Het ontstaan der sekte is echter niet alleen te wijten aan de hoogmoed van de aanhangers van zulk een sekte, die hun persoonlijkheid willen doen gelden in een kleinere kring, maar door alle eeuwen heen gaat de kerk zelf hier ook niet vrij uit. De kerk heeft menigmaal helaas zelf aanleiding gegeven, dat men haar verliet en een sekte ging vormen, al is het verlaten van de kerk natuurlijk nooit goed te praten. Calvijn wijst er toch op, dat men de kerk nooit mag verlaten, of zij moet de kenmerken van de antichrist vertonen. Maar al is het verlaten van de kerk om welke oorzaken dan ook nooit goed te keuren, nochtans gaat hier ook de kerk niet vrij uit. In de

sekte wordt immers menigmaal opgekomen, al is het dan op eigen manier, voor iets, dat door de kerk te veel verwaarloosd is.

Het is echter wel nodig van de sekten goed te onderscheiden degenen, die in de vorige eeuw om de ware beginselen uit de kerk werden uitgeworpen, zoals Ds. Ledeboer en vele vaders der scheiding, met die hen volgden. Zij wilden juist, in tegenstelling tot de kerkelijke besturen, die hun verhinderden het Woord Gods in de kerk uit te dragen, de handhaving van de belijdenisgeschriften en de kerkenordening overeenkomstig Gods Woord. Deze hooggeachte dienstknechten van God werden door de omstandigheden, waardoor zo velen van het volk van het Woord en de sacramenten verstoken waren, genoodzaakt naast de kerk der vaders in afzonderlijke samenkomsten gemeenten te institueren, waarbij zij echter de breuk van de kerk van Christus beweenden.

Hieruit vloeit ook tegelijk, dat wij de pluriformiteit der kerk, hoewel die op zichzelf zondig is, hebben te erkennen. Reeds eerder schreven wij daar wat breedvoeriger over. Het kan niet ontkend worden, dat het lichaam van Christus gescheurd geworden is. Dit droeve feit rechtvaardigt echter de sektevorming niet dergenen, die zich afzonderen van de kerk en meer uit hun gevoel en persoonlijke inzichten leven, dan naar de vaste grondslag van Gods onwrikbaar Woord. Daarom is het de plicht der kerk tegenover de sekte te stellen de zuivere voorwerpelijk-subjectieve prediking van Gods Woord, daar door de bediening des Heiligen Geestes Gods

Woord toch alleen zijn kracht moet doen.

Ook moet door de kerk met klem gewezen worden op het on-schriftuurlijke karakter der sekte, daar vele eenvoudige zielen zich door de aanmatiging der sekte laten meevoeren, terwijl men blind is voor de grote dwalingen, die in haar midden wonen, maar die door een schijn van godsvrucht ommanteld zijn. De apostel vermaant toch: "Beproeft de geesten, of zij uit God zijn", want: "Er zijn vele geesten uitgegaan". Dit alles heeft Augustinus met klem benadrukt in zijn strijd tegen de Donatisten. Hij is de eerste geweest in de kerkgeschiedenis, die ons duidelijk het wezenlijk onderscheid heeft gewezen, dat er is tussen kerk en sekte, en die gewezen heeft op de grote gevaren van het sektarisme.

Augustinus' pogingen tot hervorming

In onze twee vorige artikelen beschreven wij de strijd van Augustinus tegen de Donatisten. Nadat hij in verschillende samsprekingen getracht had tot een vergelijk te komen met deze krachtige sekte en dit immer mislukt was door de hardnekkigheid der Donatisten, die de katholieke kerk voor een valse kerk hielden, heeft Augustinus de overheid te hulp geroepen om de Donatisten tot de kerk terug te brengen.

Augustinus werd hiertoe te meer genoopt, omdat bij de Donatisten ook steeds meer sociale motieven een rol gingen spelen en het land als het ware werd gebrandmerkt door de plundertochten, die door hen ondernomen werden.

Om zijn te hulp roepen van de overheid te verdedigen, beriep Augustinus zich op Lukas 14:23, waar we in de gelijkenis van

het grote avondmaal lezen: "En de heer zeide tot de dienst-knechten: Gaat uit in de wegen en heggen, en dwingt ze in te komen, opdat mijn huis vol worde". Dit woord dwingen (anagkadzein in het Grieks) vertaalde hij door het Latijnse cogere (= dwingen in de zin van dwang uitoefenen) terwijl in deze tekst juist dwingen voorkomt in de betekenis van dringen, als een liefde dwingen. Door zijn verkeerde uitlegging van deze tekst meende Augustinus nu gerechtigd te zijn om met geweld de Donatisten tot de kerk te bekeren. Zijn beoogingen waren in dit alles wel goed, maar toch is hij door deze uitlegging van Lukas 14:23 onbewust de voorloper geworden van de verschrikkelijke Roomse inquisitie van latere tijd. Deze beriep zich immers voor dit punt op Augustinus.

Augustinus vatte de kerk op als de ark van Noach, waarbuiten geen zaligheid mogelijk is. Wel onderscheidde hij duidelijk organisme en instituut der kerk, d.w.z. het wezen der kerk (Gods volk) en haar uiterlijke openbaringsvorm. Hij betoogt duidelijk, dat evenals in de ark van Noach reine en onreine dieren waren, er zo ook in de kerk kaf en koren is.

In zijn beschouwing van de doop was Augustinus niet vrij van de Roomse zuurdesem, die later al meer en meer in de kerk zou doorwerken. Hij stelt, dat de doop een blijvend effect heeft voor de dopeling. Als iemand gedoopt wordt, wordt er als het ware van Gods wege een stempel op hem gezet, dat nooit meer weg gaat. Hij noemt dit het dominions karakter. Dit Goddelijk stempel gaat nooit meer weg, ook niet al gaat men geheel op in de zonde. Maar nu gaat Augustinus geheel mis, wanneer hij zegt, dat bij de kinderdoop de erfzonde

wordt weggenomen en een nieuw beginsel wordt ingelegd. Bij de volwassendoop wordt de erfzonde weggenomen en de dadelijke zonden, die bedreven zijn tot op het ogenblik van de doop. Tevens wordt ook dan een nieuw levensbeginsel geschonken.

Hieruit kwam tevens voort, dat men in deze tijd zijn doop vaak tot late leeftijd uitstelde, omdat men immers meende, dat men dan ook voor al de dadelijke zonden, tot het ogenblik van de doop, vergeving verkreeg. Het was echter niet zo, dat Augustinus een afval der heiligen leerde. Hij maakte immers onderscheid tussen het karakter en het effect van de doop. Verliet men de waarheid en leefde men openlijk in de zonden, dan behield de doop wel zijn karakter (het Goddelijk stempel, tot veroordeling nu) maar dan verloor hij zijn effect van de vergeving der zonden.

In het stuk van het Avondmaal is Augustinus de voorloper geweest van Calvijn. Van de transsubstantiatieleer van Rome vinden we bij Augustinus geen enkel spoor. Hij wilde er niet van weten, dat brood en wijn wezenlijk in het lichaam en bloed van Christus veranderen, maar maakte op duidelijke wijze onderscheid tussen teken en betekenende zaak, evenals Calvijn dit later op grond van Gods Woord benadrukt heeft. Wel werd de transsubstantiatieleer in Augustinus' dagen reeds gevonden, o.a. bij Ambrosius. Steeds meer vond zij verbreiding, tot deze leer in 1215 officieel tot dogma der kerk werd verheven. Augustinus heeft zich van deze ketterij echter steeds afgekeerd. Hij noemde het sacrament vaak een 'zichtbaar woord'.

Augustinus' erfenis en invloed

Het geheel van onze artikelen nog eens overziende, kunnen wij zeggen, dat de kerkvader Augustinus van overweldigende betekenis is geweest voor de kerk. De kerk van zijn dagen was op weg in een moralisme (een zedeleer) te verzanden. Maar Augustinus heeft in dit moralisme een diepe breuk geslagen door zijn Schriftuurlijke leer van zonde en genade, van de verkiezing, en daaruit voortvloeiende het eenzijdige werk Gods, waar de mens door zijn diepe val in Adam dood ligt in zonden en misdaden en zijn wil gans verdorven is.

Eeuwenlang heeft de Roomse kerk nodig gehad om de invloed van Augustinus weg te kunnen werken en haar leer van de vrije wil, goede werken en verdiensten weer te doen overheersen. En in de kerkgeschiedenis zien we temidden van de dichtheid der dwalingen in de Roomse kerk toch telkens de invloed van Augustinus weer naar voren komen in verschillende reactiebewegingen. Door de invloed van de Avondmaalsleer van Augustinus heeft het tot het jaar 1215 moeten duren alvorens Rome haar transsubstantiatieleer tot dogma der kerk kon verklaren. Augustinus heeft als middel in Gods hand mogen dienen om de veroppervlakkigde kerk van zijn dagen opnieuw terug te brengen naar de vaste grondslag van Gods Woord. Op de duur zou zij óf weer de vastheid van Gods Woord verlaten, óf zelfs als valse kerk achterblijven. Het eerste is vooral het werk van Thomas van Aquino geweest, die getracht heeft de kerk van de vaste grondslag van Gods Woord af te brengen. Het laatste is geschied in de Reformatie. Augustinus stierf in het jaar 430.

